

MEANDER

ROK LXXX 2025: s. 213–222
ISSN 0025-6285
DOI: 10.24425/meander.2025.157192

WŁODZIMIERZ APPEL

ORCID: 0000-0001-6051-5530

e-mail: wzappel@umk.pl

emerytowany profesor zwyczajny, Uniwersytet Mikołaja Kopernika

KRZYSZTOF KRÓLCZYK

ORCID: 0000-0002-0923-0940

e-mail: krzysztof.krolczyk@amu.edu.pl

Wydział Historii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

PRZYSZYNEK DO HISTORII POWSTAWANIA WYDZIAŁU HUMANISTYCZNEGO UNIwersYTETU MIKOŁAJA KOPERNIKA. ŚWIADECTWO ZYGMUNTA CZERNEGO W SPRAWIE NIEDOSZŁEJ PROFESURY NA UMK STANISŁAWA WITKOWSKIEGO

SKETCHING THE BEGINNINGS OF THE FACULTY OF HUMANITIES AT NICOLAUS COPERNICUS UNIVERSITY: ZYGMUNT CZERNY ON STANISŁAW WITKOWSKI BEING OFFERED A PROFESSORSHIP

Streszczenie: Autorzy artykułu publikują i opatrują komentarzem list, który w lutym 1946 r. prof. Zygmunt Czerny (1888–1975), znany romanista, wysłał do prof. Stanisława Witkowskiego (1866–1950), wybitnego hellenisty, z nieformalnym zapytaniem, czy zechciałby objąć katedrę latynistyki na będącym po wojnie *in statu nascendi* Wydziale Humanistycznym powstałego pół roku wcześniej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Obaj korespondenci należeli do grona przedwojennej profesury na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, a po zakończeniu wojny związali się z różnymi polskimi uniwersytetami. W artykule omówione zostały także niektóre aspekty powojennej rzeczywistości ówczesnych humanistów.

Ten utwór jest dostępny na warunkach licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowe (CC BY 4.0), która umożliwia nieograniczone korzystanie, rozpowszechnianie i kopiowanie utworu pod warunkiem odpowiedniego oznaczenia autora i źródła. Zob. <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.pl>

Summary: In this article, the authors publish a letter, with commentary, sent in February 1946 by Professor Zygmunt Czerny (1888–1975), a renowned scholar of Romance languages, to Professor Stanisław Witkowski (1866–1950), an eminent Hellenist, with an informal enquiry regarding Witkowski's willingness to assume the chair of Latin Studies at the newly formed Faculty of Humanities at the Nicolaus Copernicus University in Toruń, founded six months prior. Both correspondents were professors at the Jan Kazimierz University in Lwów (today Lviv) before World War II, and after the war they became affiliated with various Polish universities. The article also considers some aspects of the post-war reality in which the scholars found themselves.

Keywords: Classics in Poland; Nicolaus Copernicus University; Zygmunt Czerny; Stanisław Witkowski

Na osiemdziesiąte urodziny UMK

Kiedy po wojnie przystąpiono do powołania do życia Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, jednym z najpilniejszych zadań, przed jakim stanęli ojcowie założyciele naszej *Alma Mater*, było pozyskanie odpowiedniej kadry naukowej i dydaktycznej. Formalnie rzecz biorąc w odniesieniu do Wydziału Humanistycznego pracami organizacyjnymi kierował prof. Konrad Górski (1895–1990), który w październiku 1945 r. objął stanowisko pierwszego dziekana tego wydziału, będąc zarazem profesorem zwyczajnym w Katedrze Historii Literatury Polskiej UMK. Oprócz niego zaraz po wojnie przybyli z Wilna do Torunia także inni pracownicy Uniwersytetu Stefana Batorego, a z grona tamtejszych filologów klasycznych prof. Stefan Srebrny (1890–1962), dr Zofia Abramowiczówna (1906–1988), dr Barbara Krysinieł-Józefowiczowa (1906–1991) oraz magister Leokadia Małunowiczówna (1910–1980)¹. Należy przy okazji podkreślić, że środowisko wileńskie stanowiło niemały procent pracowników zatrudnionych na powstającej w Toruniu uczelni oraz w uniwersyteckiej bibliotece.

W gronie współzałożycieli UMK inną grupę stanowiły osoby wywodzące się ze Lwowa, profesorowie lub wychowankowie tamtejszego Uniwersytetu Jana Kazimierza; co ciekawe, z wileńsko-lwowskiego środowiska naukowego wywodził się pierwszy rektor UMK, prof. Ludwik Kolankowski (1882–1956)², który funkcję tę sprawował do sierpnia

¹ O Stefanie Srebrnym zob. na przykład Z. Abramowiczówna, *Profesor Stefan Srebrny i jego twórczość naukowa i literacka*, Meander 18, 1963, s. 71–80; o najbliższej mu uczennicy, prof. Zofii Abramowiczównie, zob. m.in. W. Appel, *Sercem i rozumem. O życiu i działalności profesor Zofii Abramowiczówny*, [w:] *Zagadka syren. Filologa peregrynacje od antyku po współczesność*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2017, s. 177–199. Leokadię Małunowiczówną, późniejszą profesorką filologii klasycznej na KUL, wspominała jej serdeczna przyjaciółka, Zofia Abramowiczówna (zob. np. *Wspomnienie osobiste (wspomnienie o prof. Leokadii Małunowiczównie)*, [w:] *Chrześcijaństwo*, t. XIII, oprac. B. Bejze, ATK, Warszawa 1984, s. 279–284). Ogólnie zob. także *Filologia klasyczna na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika (rys historyczno-bibliograficzny)*, oprac. W. Appel, UMK, Toruń 1984.

² Prof. Ludwik Kolankowski był związany z senatem akademickim Uniwersytetu w Wilnie już od 1919 r. W latach 1931–1939 kierował na USB najpierw Katedrą Historii Europy Wschodniej, a następnie Katedrą Historii Polski. W 1936 r. otrzymał także nominację na profesora zwyczajnego historii Polski na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Dlatego można powiedzieć, że związany był z obydwojma tymi ośrodkami akademickimi. Na

1948 r. Ze Lwowem między innymi związany był również prof. Zygmunt Czerny (1888–1975), współtwórca toruńskiej romanistyki³.

1. Zygmunt Czerny

Źródło: Archiwum UJ, sygn. F I 3368

temat wielostronnej działalności prof. Kolankowskiego zarówno na niwie naukowej, jak i społeczno-politycznej (był między innymi współpracownikiem Józefa Piłsudskiego, a nawet kandydatem na premiera) napisano wiele opracowań; w tym miejscu chcielibyśmy ograniczyć się do przywołania interesującego artykułu autorstwa Anny Supruniuk (*Nasz pierwszy rektor*, Głos Uczelni. Pismo UMK 21, 2012, nr 11, s. 22–23), który powstał przy okazji omówienia książki: L. Kolankowski, *Zapiski pamiętnikarskie*, wyd., wstęp i oprac. S. Grochowina, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2012 (Homines et Historia 10).

³ Prof. Zygmunt Czerny studiował na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, a także w Paryżu i Grenoble. Habilitował się na UJK w r. 1920 i został zatrudniony na tej uczelni początkowo jako docent, a w 1921 r. został tamże profesorem filologii romańskiej (profesorem zwyczajnym został w 1934 r.). W roku akademickim 1937–1938 pełnił funkcję dziekana na Wydziale Humanistycznym UJK. Jeszcze przed wojną został odznaczony Krzyżem Oficerskim Legii Honorowej, francuskim Orderem Palm Akademickich oraz obdarzony godnością doktora *honoris causa* Uniwersytetu w Sorbonie. Po wojnie przez pewien czas był profesorem na Uniwersytetach w Poznaniu i we Wrocławiu. Z Toruniem związał się w 1946 r. i do 1952 r. piastował na Wydziale Humanistycznym UMK funkcję kierownika Katedry Filologii Romańskiej. W tymże roku, dzieląc los kilku innych zakładów na owym Wydziale, Katedra Filologii Romańskiej przestała istnieć, przy czym należy zaznaczyć, że w tamtym czasie Wydział Humanistyczny UMK utracił aż dziesięć z dwunastu uprzednio prowadzonych specjalności, między innymi właśnie romanistykę oraz filologię klasyczną. Zygmunt Czerny przeniósł się wówczas do Krakowa i na UJ objął stanowisko profesora filologii romańskiej. Po śmierci w 1975 r. pochowany został na Cmentarzu Salwatorskim, gdzie spoczął obok żony, Anny Ludwiki (zm. 1968), która również była romanistką, poetką i powieściopisarką oraz tłumaczką z języków romańskich (także z łaciny; przełożyła *Georgiki* Wergiliusza, PIW, Warszawa 1956).

Jest rzeczą oczywistą, że rozmowy w sprawie zatrudnienia na UMK ocalałych po wojnie wybitnych przedstawicieli polskiej nauki miały po części charakter poufny i nie zawsze, przynajmniej w ich początkowej fazie, prowadzone były bezpośrednio przez władze rektorskie lub dziekańskie oficjalnymi kanałami (po wojnie podobnie działa się zapewne także na innych uniwersytetach). Prywatne kontakty, niegdysiejsza przynależność do wspólnego środowiska akademickiego, znajomość czy wręcz przyjacielskie stosunki z pewnością ułatwiały dotarcie do możliwie szerokiego grona potencjalnych adresatów takich zabiegów i odgrywały w tych staraniach niebagatelną rolę. Nierzadko miały one z pewnością dyskrecjonalny charakter i tylko szczęśliwy zbieg okoliczności pozwala dziś zajrzeć za kuliszy podejmowanych działań tego rodzaju. Także z tego względu jest zatem w tej materii bardzo cennym świadectwem, szerzej w ogóle nieznanym, list z 5 lutego 1946 r., jaki do prof. Stanisława Witkowskiego (1866–1950), filologa klasycznego, jednego z najwybitniejszych naszych znawców starogreckiego języka i kultury antycznej⁴, napisał prof. Zygmunt Czerny. List ten, zapisany na dwóch stronach kartki formatu A5, którego tekst drukujemy niżej, przechowywany jest obecnie w zbiorach Działu Rękopisów wrocławskiego Ossolineum pod sygnaturą akc. 54/86.2⁵.

Toruń 5/2 46
Konopnickiej 20 m. 4

Czcigodny Panie Rektorze!⁶

W jesieni⁷ ze Lwowa do Krakowa wyjechały 3 pociągi profesorów i innych pracowników lwowskich wyższych szkół. Po krótkim pobycie w Krakowie, niemal wszyscy wybrali Uniwersytet, na którym od razu muszą zacząć pracować. Ja miałem propozycję Wrocławia, Łodzi, Poznania i Torunia i z rozmaitych przyczyn wybrałem ten ostatni. Jest tu wielu kolegów ze Lwowa: Kolankowski (obecnie tutaj rektor), Hartleb, Hejnosz, Hoszowski, Koranyi, Słuszkiewicz, Sośnicki, Taszycki, Włodarski, Wyszyński i kilkunastu asystentów⁸.

⁴ Zasadniczy biogram prof. Stanisława Witkowskiego (wraz z odnośną bibliografią) autorstwa Krzysztofa Królczyka znaleźć można na stronie internetowej Stowarzyszenia Historyków Starożytności pod linkiem: <http://stowarzyszeniehistorykowstarozytnosci.edu.pl/portfolio/stanislaw-witkowski/> (dostęp 24 listopada 2025). Szczegółową bibliografię prac opublikowanych przez Stanisława Witkowskiego do 1929 r. zebrał jego uczeń, Jan Smereka, *Index scriptorum, quae Stanislaus Witkowski publici iuris fecit*, Eos 32, 1929, s. I–XV.

⁵ List ten, podobnie jak i inne należące do tej sygnatury dokumenty, nie posiada odrębnej paginacji.

⁶ Prof. Stanisław Witkowski pełnił funkcję rektora Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie w roku akademickim 1930–1931.

⁷ Chodzi o r. 1945.

⁸ Należy zauważyć, że kolejność wymienionych nazwisk nie jest przypadkowa, ale nadawca listu kurtuazyjnie wymienia je w porządku alfabetycznym. Wspomniane przez prof. Czernego osoby to uczeni dobrze, zwłaszcza dziś, znani w świecie nauki. Garść podstawowych informacji na ich temat wygodnie znaleźć można w *Wikipedii*. I tak, jak wiadomo, prof. Kazimierz Hartleb (1886–1951) był historykiem, zwłaszcza reformacji, oraz znawcą polskiej kultury, związanym z UJK we Lwowie od 1920 r. Po wojnie przybył do Torunia już w r. 1945. Był więc współorganizatorem Wydziału Humanistycznego na UMK. Jako profesor zwyczajny kierował tu Katedrą

Rektor Kolankowski prosił mnie już przed miesiącem, żebym na razie prywatnie zwrócił się do Czcigodnego Pana Profesora z zapytaniem, czy nie zechciałby objąć w Toruniu Katedry Filologii Łacińskiej?⁹ Filologię grecką wyklada Srebrny, który tu przyjechał z Wilna, jeden z pierwszych, już w maju 1945.

Historii Kultury Polski, a w roku akademickim 1947–1948 pełnił funkcję dziekana Wydziału Humanistycznego. Prof. Wojciech Hejnosz (1895–1976) był historykiem prawa i archiwistą. Po habilitacji w 1937 r. powołany został na stanowisko docenta w Katedrze Dawnego Prawa UJK we Lwowie. Po wojnie wykładał najpierw na UJ, ale jeszcze w 1945 r. osiadł w Toruniu i został kierownikiem Katedry Historii Państwa i Prawa Polskiego. Pełnił funkcję dziekana Wydziału Prawa na UMK w latach 1958–1960. W 1965 r. odznaczony został Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski. Spoczął w Toruniu na cmentarzu św. Jerzego. Prof. Stanisław Hoszowski (1904–1987) był historykiem zajmującym się zwłaszcza historią gospodarczą. Związany był z UJK we Lwowie od czasów studiów, a został tam zatrudniony jeszcze podczas ich trwania, w 1925 r. Po przybyciu do Torunia był kierownikiem Katedry Historii Społecznej i Gospodarczej w latach 1945–1951, a w latach 1952–1954 był dziekanem Wydziału Humanistycznego UMK. W 1958 r. przeniósł się do Krakowa, gdzie wykładał w Wyższej Szkole Ekonomicznej. Prof. Karol Koranyi (1897–1964) – historyk prawa karnego, pracował na UJK we Lwowie od 1923 r. Przybywszy do Torunia w 1945 r. współtworzył tu Wydział Prawa. W latach 1945–1951 był kierownikiem Katedry Historii Prawa na Zachodzie Europy, a także Katedry Prawa Państwowego (w latach 1947–1949). W latach 1947–1951 pełnił najpierw funkcję prorektora, a następnie rektora UMK. Prof. Eugeniusz Słuszkiewicz (1901–1981) był językoznawcą, indoeuropeistą i wybitnym znawcą między innymi sanskrytu. Jeszcze jako student zatrudniony został na stanowisku asystenta w Katedrze Językoznawstwa Porównawczego i Filologii Indyjskiej na UJK we Lwowie. Z Toruniem związał się w 1945 r., uzyskując tu profesurę w r. 1946. Był twórcą Katedry Językoznawstwa Indoeuropejskiego, piastował w niej przez wiele lat funkcję kierownika. Spoczął na cmentarzu św. Jerzego w Toruniu. Prof. Kazimierz Sośnicki (1883–1976) – filozof, pedagog i matematyk, lwowski nauczyciel gimnazjalny, habilitował się w 1933 r. W Toruniu współtworzył Wydział Humanistyczny, będąc jego prodziekanem w latach 1945–1946. Do 1960 r. był na UMK kierownikiem Katedry Pedagogiki. Prof. Witold Taszycki (1898–1979) – polonista i językoznawca, już po habilitacji na UJ przeniósł się w 1928 r. do Wilna i na USB, a następnie na UJK we Lwowie, gdzie od 1936 r. był profesorem językoznawstwa ogólnego. W latach 1945–1946 współtworzył na UMK polonistykę i sławistykę, a następnie od 1946 r. był profesorem na UJ w Krakowie. Prof. Bronisław Włodarski (1895–1974) był historykiem, znawcą średniowiecza. Po habilitacji w 1934 r. pracował na UJK we Lwowie jako docent. W Toruniu zjawił się w 1945 r. i rok później objął stanowisko profesora nadzwyczajnego, a od 1957 profesora zwyczajnego. W latach 1956–1962 był prorektorem UMK do spraw nauczania. Na Wydziale Humanistycznym zajmował się naukami pomocniczymi historii i piastował stanowisko dyrektora Instytutu Historii w latach 1956–1959 oraz 1963–1966. Ks. prof. Michał Wyszyński (1890–1972) był znawcą prawa kanonicznego i teologii. Habilitował się na UJK we Lwowie w 1925 r. i na tamtejszym Wydziale Teologicznym był kierownikiem Katedry Teologii Dogmatycznej w latach 1933–1936. Po przybyciu do Torunia w latach 1945–1946 pełnił na UMK funkcję dziekana Wydziału Prawno-Ekonomicznego, prodziekana Wydziału Prawa (1946–1953), a następnie kierownika Katedry Prawa Rzymskiego (w latach 1948–1953).

⁹ Zaznaczone tu (i niżej) podkreślenia widnieją w oryginale listu. Adresat był uznanym greclistą, stąd nadawca podkreślił, że to nie pomyłka, ale że istotnie w tym wypadku chodzi o katedrę latynistyki. Zresztą zaraz wyjaśnia, że „filologią grecką” w Toruniu zajmuje się już prof. Srebrny. Oczywiście Witkowski był filologiem klasycznym, a więc znawcą *utriusque linguae* (warto w tym

[2] Stosunki są w Toruniu bardzo miłe, miasto zabytkowe, chyba że piękniejsze od Krakowa, życie tańsze, lokal Uniwersytetu wspaniały, obecnie chyba pierwszy w Polsce, mieszkaniu profesorowie dostają z urzędu.

Byłby to dla Uniwersytetu Mikołaja Kopernika prawdziwy zaszczyt, gdyby kochany mój dawny Profesor¹⁰ zechciał w nim objąć Katedrę.

Oczekuję więc odpowiedzi na ten list, który dość się opóźnił z powodu mej dwukrotnej choroby. Skoro Pan Profesor raczy odpowiedzieć pozytywnie, natychmiast Rektor wyśle pismem i urzędowe powołanie.

Pozostaję z najgłębszą czcią
Zygmunt Czerny

Nie znamy odpowiedzi prof. Stanisława Witkowskiego, zamieszkałego po wojnie w Warszawie, na ten bardzo uprzejmy, pełen szacunku i tak serdeczny w tonie list¹¹. Skądinąd wiemy, jaką podjął decyzję i dlaczego nie przyjął zaproszenia do Torunia.

Mianowicie Krzysztof Żurowski, wnuk prof. Stanisława Witkowskiego, zgodził się udostępnić bardzo ciekawy dokument, jakim jest brudnopis tekstu przygotowywanej przez prof. Witkowskiego odpowiedzi na ankietę, którą w 1947 r. przygotowało dla pracowników nauki i sztuki ówczesne Prezydium Rady Ministrów¹². Sześciopunktowa ankieta dotyczyła zarówno biografii profesora, jak i jego aktualnej sytuacji rodzinnej, także materialno-bytowej, oraz działalności naukowej, a więc tego punktu, o którym prof. Witkowski miał szczególnie wiele do powiedzenia. Przy okazji wspomniął o swych najbliższych planach badawczych, a jedno ze zdań, jakie w tym kontekście zanotował, brzmi bardzo przejmująco ze względu na jego oczywisty realizm. Pisząc o swych najbliższych naukowych zamierzeniach powiada tak: „Zakres niektórych z nich musiałem ścieńczyć, bo życie planuję nie na lata, lecz na miesiące” (s. 2). Cały tekst wart jest osobnej uwagi¹³, ale ze względu na tematykę przyczynku ograniczymy się tu do przytoczenia tylko najistotniejszego urywka z notatek w owym brudnopisie.

Otóż przygotowując ankietową odpowiedź odnośnie do trzeciego jej punktu, prof. Witkowski notuje następujące zdanie (s. 3): „Proponowano mi po wojnie katedrę na

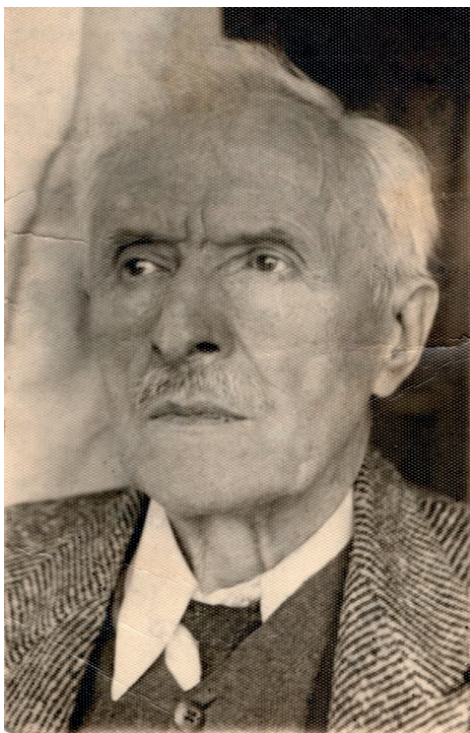
kontekście odnotować, że doktoryzował się w r. 1893 na podstawie rozprawy pt. *De vocibus hybridis apud antiquos poetas Romanos*, opublikowanej w Krakowie w 1892 r.).

¹⁰ Tj. kolega profesor.

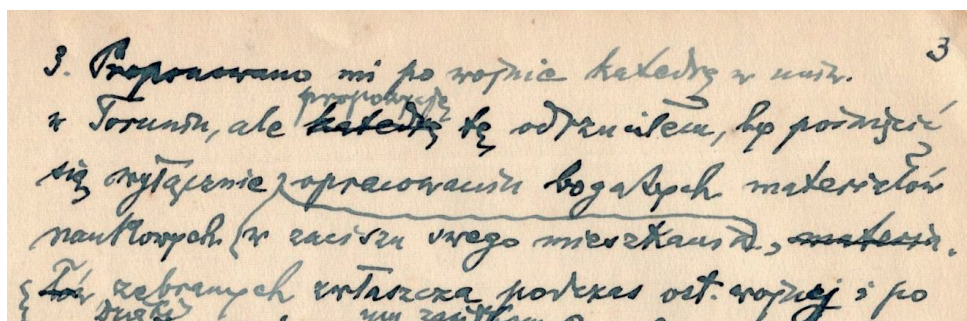
¹¹ W obszernej spuściźnie prof. Zygmunta Czernego, przechowywanej w Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie (sygn. K III – 43), nie zachowały się niestety żadne listy od Stanisława Witkowskiego (informację tę przekazała nam pani mgr Marta Tylka, pracownik wspomnianego Archiwum, której jednocześnie składamy uprzejme podziękowania za przeprowadzenie kwerendy archiwalnej).

¹² Panu Krzysztofowi Żurowskiemu dziękujemy zarówno za udostępnienie tego brudnopisu, jak i reprodukowanej niżej fotografii prof. Stanisława Witkowskiego, wykonanej po 1945 roku (il. 2).

¹³ Jak każdy brudnopis, tak i ten zawiera немало skreśleń, poprawek i uzupełnień, tak marginalnych, jak i zapisanych na stronie *verso* poszczególnych kartek. Uporządkowanie go i przygotowanie do druku wymagało dodatkowej uwagi oraz opatrzenia go stosownym komentarzem w osobnej edycji. Zob. W. Appel, K. Królczyk, *Brulion ankiety uczonego filologa. Nieznany rękopis autorstwa Stanisława Witkowskiego (1866–1950)*, Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 70, 2025, nr 3, s. 263–280.

2. Stanisław Witkowski w latach powojennych
Z archiwum Krzysztofa Żurowskiego

3. Urywek ankietowego brudnopisu Stanisława Witkowskiego

uniw(ersytecie) w Toruniu, ale propozycję¹⁴ tę odrzuciłem, by poświęcić się wyłącznie w zaciszu swego mieszkania opracowaniu bogatych materiałów naukowych, zebranych zwłaszcza podczas ost(atniej) wojny i po niej¹⁵.

¹⁴ Słowo nadpisane nad przekreślonym „katedrę”.

¹⁵ Rzeczywiście, zgodnie z tym, o czym wspomniał w ankiecie, w okresie powojennym Stanisław Witkowski sporo pisał, przygotowując do publikacji materiały zebrane w latach okupacji oraz

Nieco wcześniej (s. 2) prof. Witkowski notuje: „Mieszkam i pracuję w pokoiku małym jak cela mnisza, zapchanym książkami i papierami”. Z pewnością nie będzie to zatem próżną refleksją, jeśli stwierdzimy, że w Toruniu mógłby liczyć na zdecydowanie lepsze warunki lokalowe, co zresztą w pośredni sposób zapowiada w liście prof. Czerny.

Co ciekawe, informacja na temat toruńskiej oferty pojawia się jeszcze dwukrotnie w teczce osobowej uczonego, przechowywanej obecnie w Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego; obie wzmianki zostały uczynione w kontekście wykładów zleconych, które Witkowski miał poprowadzić w okresie powojennym we Wrocławiu¹⁶. W piśmie z 9 maja 1947 r., skierowanym do dziekana Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Wrocławskiego, którą to funkcję pełnił wówczas prof. Teofil Modelski¹⁷, uczony oznajmiał, że „zaproszenie do przyjazdu [scil. do Wrocławia] jest przecież dla mnie tak zaszczytne, jak w swoim czasie ofiarowanie katedry w Uniwersytecie w Toruniu, której z ważnych powodów nie mogłem przyjąć”¹⁸. W innym liście, datowanym na 17 lipca 1947 r. i zachowanym jedynie w maszynowym, fragmentarycznym niestety odpisie (nie wiemy przy tym, do kogo był on kierowany), Stanisław Witkowski pisał: „Po wojnie proponowano mi katedrę w Uniwersytecie w Toruniu, ale propozycję tę odrzuciłem, by poświęcić się opracowaniu materiałów zbieranych przez całe życie, także podczas ostatniej wojny”¹⁹, a wyjaśnienie to w dużym stopniu pokrywa się z odnośnym passusem znanej nam ankiety. Naturalnie na odmowną decyzję uczonego mogły, jak się wydaje, wpłynąć jeszcze i inne powody. Oto w piśmie Rady Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Wrocławskiego do Ministerstwa Oświaty, sporządzonym w dniu 11 lipca 1949 r., czytamy, że Stanisław Witkowski nie mógł dojeżdżać na wykłady do Wrocławia z powodu „zbyt podeszłego wieku i złego stanu zdrowia”²⁰. Nie można więc wykluczyć, że za odmowną odpowiedzią

opracowując od podstaw nowe zagadnienia o bardzo zróżnicowanej tematyce. Tylko niewielka część tych prac ukazała się drukiem (np. *La topographie de la Nouvelle Carthage et Polybe*, Cracovie 1947), natomiast zdecydowana ich większość pozostała w rękopisie (zapewne z uwagi na rychłą śmierć uczonego) i znajduje się obecnie w zbiorach Działu Rękopisów Ossolineum we Wrocławiu (sygn. 55/86). Przytaczamy tu, dla przykładu, niektóre tytuły pozostałych w rękopisie prac prof. Witkowskiego: *Zagadka drobnych pism Xenofonta*; *Związki Grecji z Tracją*; *Czystość krwi attyckiej*; *Pamiętnik podróży po Hiszpanii i Portugalii*; *Największa tragedia świata: garść uwag o Szekspirowskim Hamlecie*; *Fantazja w literaturze polskiej XIX wieku*; *Calderon*.

¹⁶ Zająć tych Witkowski ostatecznie nie odbył, choć były one systematycznie umieszczane w drukowanych spisach wykładów UW (zob. np. *Uniwersytet i Politechnika we Wrocławiu. Spis wykładów w roku akademickim 1946/7*, Wrocław 1947, s. 7). Kulisy tej sprawy warto są odrębnego opracowania.

¹⁷ Teofil Emil Modelski (1881–1967) – historyk mediewista, przed wojną związany z lwowskim Uniwersytetem Jana Kazimierza. Po wojnie czynny na *Alma Mater Wratislaviensis*, na której w latach 1946–1950 pełnił funkcję dziekana Wydziału Humanistycznego, a następnie (do momentu przejścia na emeryturę w r. 1960) – dyrektora archiwum uniwersyteckiego.

¹⁸ Archiwum UW, sygn. 138/Witkowski St., k. 10.

¹⁹ Ibid., k. 17. Jako swoją ciekawostkę warto odnotować fakt, że w odpisie tym nie ma w ogóle polskich znaków diakrytycznych (z wyjątkiem poprawionej wszędzie ręcznie litery „ł”), co oznacza, że dziekanat korzystał z poniemieckiej maszyny do pisania, pochodzącej z przedwojennego wyposażenia Universität Breslau.

²⁰ Ibid., k. 24.

na propozycję z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika stał także wiek uczonego (urodził się 2 marca 1866 r., a więc w chwili otrzymania listu prof. Czernego zbliżał się do swych osiemdziesiątych urodzin) i jego nie najlepszy stan zdrowia (o czym świadczy zachowana jego korespondencja z okresu powojennego), a także, co zrozumiałe, przewidywane trudy związane z ewentualnymi dojazdami do Torunia.

Ostatecznie ofertę władz UMK zdecydował się przyjąć prof. Stanisław Skimina (1888–1962), który z dniem 1 października 1946 r. został tu profesorem filologii klasycznej i zajmował się głównie latynistyką, prowadząc zajęcia na Wydziale Humanistycznym do 1952 r. Nie osiadł jednak na stałe w grodzie Kopernika, ale raz na dwa tygodnie dojeżdżał na zajęcia z Krakowa, z którym związany był od czasów swych studiów na UJ²¹.

Dopełnijmy jeszcze ten przyczynek uwagą, że dopiero po październikowym przełomie w 1956 r. toruńska filologia klasyczna mogła z początkiem roku akademickiego 1957–1958 ponownie stać się kierunkiem studiów uniwersyteckich. I tak jest do dziś.

Argumentum

Imprimatur hic epistula, quam Sigismundus Czerny, scrutator linguarum Romanicarum emnens, paulo post secundum bellum mundanum misit ad Stanislaum Witkowski, ante bellum professorem philologiae classicae Leopoli, in qua quaesivit ab eo, utrum cathedram litterarum Latinarum in Universitate Nicolai Copernici Thorunii tunc creata suscepturus esset. Hae litterae aliquatenus in lucem proferunt, quomodo Universitas Thoruniensis sit condita.

Bibliografia

- Abramowiczówna, Z., *Profesor Stefan Srebrny i jego twórczość naukowa i literacka*, Meander 18, 1963, s. 71–80
- Abramowiczówna, Z., *Wspomnienie osobiste (wspomnienie o prof. Leokadii Małunowiczównie)*, [w:] *Chrześcijanin*, t. XIII, oprac. B. Bejze, ATK, Warszawa 1984, s. 279–284
- Appel, W., *Filologia klasyczna na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika (rys historyczno-bibliograficzny)*, oprac. W. Appel, UMK, Toruń 1984
- Appel, W., *Sercem i rozumem. O życiu i działalności profesor Zofii Abramowiczówny*, [w:] *Zagadka syren. Filologa peregrynacje od antyku po współczesność*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2017, s. 177–199
- Appel, W., K. Królczyk, *Brulion ankiety uczonego filologa. Nieznany rękopis autorstwa Stanisława Witkowskiego (1866–1950)*, *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 70, 2025, nr 3, s. 263–280
- Czerny, A. L. (przeł. i oprac.), Publiusz Wergiliusz Maro, *Georgiki*, PIW, Warszawa 1956

²¹ Stanisław Skimina doktoryzował się w 1918 r., natomiast habilitację uzyskał w r. 1927. Blisko 40 lat był profesorem w krakowskim w III Gimnazjum im. Jana Sobieskiego, a profesorem tytularnym został na UJ w 1946 r. Także po zaprzestaniu pracy w Toruniu pozostawał w przyjaźni z prof. Srebrnym i tak się złożyło, że tylko kilkanaście dni dzieli śmierć obu profesorów w 1962 r.

- Kolankowski, L., *Zapiski pamiętnikarskie*, wyd., wstęp i oprac. S. Grochowina, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2012 (Homines et Historia 10)
- Królczyk, K., *Stanisław Witkowski (1866–1950)*, <http://stowarzyszeniehistorykowstarytnosci.edu.pl/portfolio/stanislaw-witkowski/> (dostęp 24 listopada 2025)
- Smereka, I., *Index scriptorum, quae Stanislaus Witkowski publici iuris fecit*, Eos 32, 1929, s. I–XV
- Supruniuk, A., *Nasz pierwszy rektor*, Głos Uczelni. Pismo UMK 21, 2012, nr 11, s. 22–23
- Uniwersytet i Politechnika we Wrocławiu. Spis wykładów w roku akademickim 1946/7*, Wrocław 1947
- Witkowski, S., *De vocibus hybridis apud antiquos poetas Romanos*, Cracoviae 1892
- Witkowski, S., *La topographie de la Nouvelle Carthage et Polybe*, Cracoviae 1947